ORTA ÇAĞ AVRUPASI'NDA KADIN ALGISI

Murat SERDAR*

Murat HANAR**

Özet

Kadınlar, tarih boyunca pek çok noktada olduğu gibi Orta Çağ döneminde de erkek egemen dünyanın arkasında bırakılmışlardır. Dünya tarihine keskin katkılarda bulunan kadınlar ne yazık ki kronik yazarları tarafından pek dikkate alınmamışlardır. Genel olarak kroniklerin satır aralarından ya da halk hikâyelerinden öğrendiğimiz kadarıyla yorum yapabildiğimiz kadınlar, tarihin genel hatlarında olduğu gibi Orta Çağ boyunca da arka plana itilmişlerdir. Kendi fikir dünyasını, çalışmalarını, etkinliğini aktarabilen kadın sayısı bu dönemde oldukça kısıtlıdır.

Bu durumun pek çok nedeni olmakla birlikte esas sebeplerinden birisi hiç şüphesiz inançtan kaynaklanmaktaydı. Orta Çağ boyunca dominant bir karaktere bürünen Hristiyan inancı, kendi oluşturduğu düzenle kadın sıfatını neredeyse yok saymaktaydı. Bu durum topluma da yansımış bu nedenle kadınların özgürlük alanı fazlasıyla kısıtlanmıştır. Özellikle Hristiyanlığın yaygın olduğu Avrupa toplumlarında kadın algısı ciddi anlamda derinlik kazanmıştır. Kadınların yaşam alanları, hayatlarını kaybettikleri yerler, ağırlıklı olarak bulundukları mekânlar ve toplum içindeki yaşamı gibi konular Orta Çağ boyunca kadın algısının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Bu nedenle asıl odak noktamız Orta Çağ döneminde Avrupa toplumunda kadın algısının şekillenmesinin bir portresini hazırlamaktır. Bunu yaparken sadece mevcut çalışmalardan yararlanmakla kalmayıp, dönemin edebî metinlerinden de faydalanarak Orta Çağ Avrupası'nda kadın algısını tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Orta Çağ, Avrupa, Hristiyanlık, Toplum.

PERCEPTION OF WOMEN IN MEDIEVAL EUROPE

Abstract

Women were left behind the male-dominated world during the Middle Ages, as they were at many points throughout history. Women who made edge contributions to world history, unfortunately, were not taken into account by their chroniclers. In general, as we learn from the interlinears of the chronicles or from the folk tales, the women we can comment on were pushed into the background during the Middle Ages, as in the general lines of history. The number of women who can convey their world of ideas, works and activities is very limited in this period.

* Doç. Dr. Tokat Gaziosman Paşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi. murat.serdar@gop.edu.tr

** Doktora Öğrencisi. Tokat Gaziosman Paşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. murathanar@gmail.com

Although there are many reasons for this situation, one of the main reasons was undoubtedly due to belief. The Christian belief, which assumed a dominant character during the Middle Ages, almost ignored the adjective of woman with its own order. This situation is also reflected in the society, so the freedom of women is severely restricted. Especially in European societies where Christianity is widespread, the perception of women has gained a substantially depth. Issues such as the living spaces of women, the places where they lost their lives, the places where they predominantly reside and their life in society contributed to the formation of women's perception during the Middle Ages.

Therefore, our main focus is to prepare a portrait of the shaping of the perception of women in European society during the Middle Ages. While doing this, we will try to determine the perception of women in Medieval Europe by not only benefiting from the existing studies, but also making use of the literary texts of the period.

Key Words: Woman, Middle Age, Europe, Christianity, Society.

Giriş

Orta Çağ denilince akla genellikle karanlık, kilise baskısının egemen olduğu, krallıkların hüküm sürdüğü, merkezi otoritenin yok denecek kadar az olduğu, feodalitenin etkin olduğu, kısacası erkek hegemonyasının baskın olduğu bir dönem gelmektedir. Bu durum Orta Çağ gibi yaklaşık bin yıllık bir sürecin tamamını elbette kapsayamaz. Bununla birlikte erkek egemen dünyanın tamamının da yine erkeklerden oluştuğunu iddia etme girişiminde bulunmamız doğal olarak mantık dışı olacaktır.

Öyleyse Orta Çağ boyunca Avrupa kıtasında yaşanan bu erkek egemen dünyada kadınlar neredeydi, ne yapıyorlardı ve nasıl yaşıyorlardı? Bu soru tarih araştırmalarında genellikle ikinci bazen de üçüncü sırada kalmış hatta kimi yerlerde esamisi bile okunmamıştır. Hâlbuki kadınlar sadece Orta Çağ'da değil tüm tarih boyunca en ön safta yer almış, sadece erkek egemen dünyada görünmemiş belki de görünmek istenmemişlerdir. Özellikle dinî açıdan baktığımızda Kilise'nin müthiş derecede baskı ortamı yarattığını ve bu baskıcı politikalarını bilhassa kadınlar üzerinde yoğunlaştırdığını açıkça görmekteyiz. Bu baskı kimi yerde nefrete kimi yerde düşmanlığa kadar dönmüştür. Tabi bunu Avrupa'daki tüm toplumlara da atfetmek doğru olmayacaktır. Nitekim İspanya'da kadınlar cadı olarak değerlendirilip yakılırken, Fransa'da Jeanne d'Arc gibi bir köylü kadının direniş başlattığını da görebiliyoruz. Bu yüzden rahatlıkla diyebiliriz ki kadınlar, tarih boyunca farklı toplumlarda farklı algılanmışlardır. Peki, Orta Çağ Avrupası'nda genel olarak nasıl algılanmışlardır. Bu soruya cevap aramak için önce kadının dindeki yerini ortaya koymaya çalışmalıyız.

Hristiyanlıkta Kadın Algısı

İlk insanın neredeyse tüm inançlarda bir erkek ve ardından gelen bir kadın olduğunu biliyoruz. Semavi dinlerde de durum pek farklı değildir. Aynı şekilde İngilizce “man” kelimesin

sadece erkekleri ifade etmemekte, aynı zamanda insan anlamına gelmektedir.¹ Bunun nedeni ilk insanın erkek olmasından kaynaklanmaktadır. Semavi dinlere göre ilk insan olan Hz. Âdem (r.a.), dünyaya gönderildikten sonra Hz. Havva (r.a.) gönderilmiş ve yasaklanmış olan meyveyi yine Hz. Havva'nın ısrarı üzerine yemişlerdir. Bu nedenle Hristiyanlık inancında tüm insanlar günahkâr doğmaktadır² yani Hz. Havva'nın (r.a.) hatalı bir davranış sergilediğini bu durumun da tüm insanlığı etkilediği aktarılmaktadır.

Bunun dışında, bildiğimiz kadarıyla yeryüzüne yaratan tarafından 124.000 peygamber (elçi) gönderilmiştir.³ Ne yazık ki biz bunların sadece çok az kısmını biliyoruz. Bununla beraber bilinen peygamberler arasında hiç kadın peygamber bulunmamaktadır. Bu konu tarih bilimiyle pek alakalı olmadığından yorum yapmamız sağlıklı olmayacaktır. Toplumsal olarak baktığımız zaman dini otoritelerin erkek hegemonyası altında bir düzen kurmaya çalışmalarından dolayı, yaratanın bu kararını kendilerine referans olarak alıp almadıkları da ayrı bir tartışma konusudur. Açık bir şekilde görmektediriz ki semavi dinlerin ortaya çıkmasıyla kadınların toplumda, siyasette, günlük hayatta yer almaları giderek zorlaşmıştır.

Hristiyanlıkta kadının değeri hususunda Hz. İsa'nın kadına karşı tutumu bize bilgi vermektedir. Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil'de Hz. İsa'nın kadınlara olan yaklaşımıyla ilgili şöyle bir örnek geçmektedir: İsa ise Zeytin Dağı'na gitti. Ertesi sabah erkenden yine tapınağa döndü. Bütün halk O'nun yanına geliyordu. O da oturup onlara öğretmeye başladı. Din bilginleri ve Ferisiler, zina ederken yakalanmış bir kadın getirdiler. Kadını ortaya çıkararak İsa'ya, “Öğretmen, bu kadın tam zina yaparken yakalandı” dediler. Musa, Yasa'da biz böyle kadınların taşlanması buyurdu, sen ne dersin?” Bunları İsa'yı denemek amacıyla söylüyorlardı; O'nu suçlayabilmek için bir neden arıyorlardı. İsa eğilmiş, parmağıyla toprağa yazı yazıyordu. Durmadan aynı soruyu sormaları üzerine doğruldu ve “İçinizde kim günahsızsa, ilk taşı o atsin!” dedi. Sonra yine eğildi, toprağa yazmaya başladı. Bunu işittikleri zaman, başta yaşlılar olmak üzere, birer birer dışarı çıkıp İsa'yı yalnız bıraktılar. Kadın ise orta yerde duruyordu. İsa doğrulup ona, “Kadın, nerede onlar? Hiçbiri seni yargılamadı mı? diye sordu. Kadın, “Hiçbiri, Efendim” dedi. İsa, “Ben de seni yargılamıyorum” dedi. “Git, artık bundan sonra günah işleme!”⁴

Orta Çağ'da dinin her alanda hâkim olduğu bir toplumda kadınlara karşı sergilenen davranışlarda bir tutarsızlık olduğu düşünülebilir. Durumun izahı çok da basit değildir; çünkü aynı kutsal kitap “Ey kadınlar, kendi kocalarınıza Rabbe tâbi olur gibi tabi olun. Çünkü beden

¹ https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/man_1?q=man [erişim tarihi: 19.09.2021]

² Vaftiz etme olarak bilinen ayın Hristiyanlık inancına göre, bütün günahlardan ve İlk Günah'tan arınma, yeniden doğma, Mesih ile bütünleşme ve Kilise'ye katılma vasıtasıdır. Bkz. Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 393; Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 158.

³ Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, C.XIII, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2007, ss. 280.

⁴ Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna, 8/1-11”, <https://incil.info/YC2009/arama/Yuhanna+8>, 19-09.2021; Özlem Genç, “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, *Ortaçağda Kadın*, ed: Prof. Dr. Altan Çetin, Lotus Yayınevi, Ankara 2011, s. 241-242.

kurtarıcısı Mesih, kilisenin başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır”⁵ ve kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum, sakın olsun”⁶ diyerek kadının erkeğin idaresi altında kalmasını emretmektedir.

Bakire Meryem Kültü, Orta Çağ için yeni değildi. Meryem M.S. 431’de III. Ekümenlik Konseyi’nde Kilise tarafından Tanrı’nın annesi ilan edilmişti. Ancak Meryem’in yüksek konumu kadınların toplumdaki yükseltmek için çok az şey öğretti. Kilise, insanlığın Cennet Bahçesi’ndeki lütuftan düşmesine neden olan İncil’deki Havva’nın ve oğlunun düşüşünü kurtardığına inanılan Meryem’in ikilemi aracılığıyla kadınları hem şeytanlaştırdı hem de yüceltti. Kadınlar aynı zamanda dünyanın tüm hastalıklarının kaynağı ve İsa Mesih’in doğumuyla bu dünyanın kurtuluşunun aracı olarak kabul edildi. Buna göre kadınlar bir anda erkeklerle aynı sosyal statüden mahrum bırakılırken, yasal olarak bir erkeğin partneri, yardımcısı ve hatta belirli koşullar altında onun eşi olarak kabul edildi. Kadınların kötü baştan çıkarıcılar ya da bakire tanrıçalar olarak görülmesi, mantıklı bir kadın-birey algısı için hiçbir orta yol bırakmadı. Erken Orta Çağ’da din adamları erkeğin düşüşünde Havva’nın rolünü vurgularken burada kadının baştan çıkarıcı modeli hâkim oldu. XII. yüzyıldan Orta Çağ’ın sonuna kadar Meryem Kültü daha popülerdi ve bu nedenle kadın algısı gelişti. Buna rağmen kadınlar tarikatın popülaritesinin doruğundayken bile Meryem Ana’nın mükemmelliğini yansıtmadıkları için toplu olarak şeytanlaştırıldılar. Dini vaazlarda ve eserlerde kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak algılsa da hanenin erkeği vefat ettiğinde ve ona vekâlet edecek kimse olmadığında kadın bütün işlerin sorumluluğunu alır ve erkekle aynı statüye erişirdi.⁷

Orta Çağ’da kadınların yaşamları Kilise ve aristokrasi tarafından belirlenirdi. Orta Çağ’da Kilise, insanlara hayatın anlamının ve kişinin onun içindeki yerinin büyük resmini gösterdi. Aristokrasi toplumu din adamları, soylular ve serfler olarak üç kısma ayıran feodal sistem sayesinde herkesin yerinde kalmasını sağladı. Orta Çağ Hristiyanlığı kadınlara pek iyi gözle bakmamakla birlikte kadının toplumda hiç önemi yoktu. Kadın ilk günahın sebebiydi ve onlar yüzünden doğan her birey günahkâr olarak dünyaya gelmekteydi. Dolayısıyla her doğan bebeğin mutlaka vaftiz edilmesi gerekiyordu. Aslında hayatın her alanında etkili olan Hristiyanlığın ve din adamlarının isimleri ve zamanları değişmiş olmasına rağmen kadına dair görüşlerinde bir değişiklik olmadığını görüyoruz.⁸ Örnek vermek gerekirse Papa III. Innocent 11 Aralık 1210 tarihinde Palentinus ve Burgess Piskoposu ve Mormondo Cistercian Tarikatı

⁵ Kitab-ı Mukaddes, “Efesliler, 5/22-24”, <https://incil.info/kitap/eph/5>, 19-09.2021; Genç, “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, s. 242.

⁶ Kitab-ı Mukaddes, “Timeteos, 2/11”, <https://incil.info/kitap/ti1/2>, 19-09.2021; Genç, “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, *Ortaçağda Kadın*, s. 242.

⁷ Joshua J. Mark, “Women in the Middle Ages”, <https://www.worldhistory.org/article/1345/women-in-the-middle-ages/>, 14.10.2021.

⁸ XIII. yüzyıl da dâhil olmak üzere öncesinde kadının tartışma konusu olduğu dinî toplantılarda en fazla hak mahrumiyetine uğrayanların kadınlar olduğunu görmek mümkündür. Burada hak mahrumiyeti dini tarikatlar içerisinde olan kadınlar özelindedir. Örnek vermek gerekirse 533 yılında düzenlenen Orange Konsili’nde kadının zayıflığından ötürü kendisine diyanol kutsamanın verilmemesi kararlaştırılmıştır. Hatta burada alınan bir diğer karar ise kadının evlenmemesi ve evli iken manastıra giren kadınların eşlerinden boşanmasına dairdir. Daha geniş bilgi için bkz: Emilia Amt, *Women’s Lives in Medieval Europe A Sourcebook*, Routledge, New York 2010, s. 183.

Başrahibine yazdığı mektupta kadınlara dair şu ifadeyi kaleme almıştır: “En Kutsanmış Bakire Meryem’in havarilerin tümünden daha yüksekte ve ünlü olması önemli değil, yine de Tanrı, Cennetin Krallığı’nın anahtarlarını ona değil havarilere emanet etti.”⁹ Papa III. Innocent bu mektupta erkek egemenliğini vurgulamış olsa da Hristiyanlıkta kadınların toplum içerisindeki statüleri hususunda tezatlıklar vardır. Örneğin kadınlar eğer mütevazî bir hayat yaşamak arzusu güderlerse manastırlara yerleşebilir, orada zamanla rütbeleri artar ve belli bir zaman sonra manastırı yönetebilirlerdi.¹⁰

Tüm bu nedenlerden dolayı tek tanrılı inançların kadın yaşamını kolaylaştırdığını söylememiz elbette ki pek mümkün görünmemektedir. Orta Çağ’ın dinî bakımdan yükselişte olduğu bir dönemde toplumun kadınları el üstünde tutması veya onları bir lütuf olarak görmesi bir beklenti olamaz. Bunun dışında kadının Avrupa özelinde Orta Çağ toplumlarında ne gibi roller edindiğine göz atabiliriz.

Orta Çağ Avrupa Toplumunda Kadın Algısı

Öncelikle kadınların bu dönemde ağırlıklı olarak bulundukları ortamlara bakmamız gerekmektedir. Kadınlar bu dönemde ağırlıklı olarak kentlerde ve kırsallarda yaşamaktaydılar. Dolayısıyla biz de konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu iki farklı ortamda kadını ele almamız konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

Orta Çağ’ın başlarında kadınların hayatı ev içinde geçirdikleri hayat ile sınırlıydı. Sonraları kırsal kesimde yaşayan kadınlar tarlalarda kocalarının yanında çalışmaya başladılar.¹¹ Kırsal ortamda yaşayan kadınların evlerinden dışarı çıktıkları vakit, tarlalarına veya ormanlara giderlerken genellikle erkekler tarafından tacize uğradıklarını görebiliyoruz. Bu yüzden köylü kadınlar evlerinden dışarı çıktıkları anda tehlike altına girmiş bulunuyorlardı. Örneğin Jeanne d’Arc mahkemede yargılanırken, yargıç kendisine sürekli olarak koyunları gütmek için dışarı çıkarak bekâretini tehlikeye attığını söylerken, o ise kendisini koyunları sürekli gütmeyi, annesinin kendisine dikiş öğrettiğini bu yüzden evde dikiş yaptığını anlatmıştır.¹² Buradan anladığımız gibi yargıcın ifadesiyle kırsal kesimde yaşayan kadınların ev ortamından uzaklaşması, kendisini erkek saldırısına açık duruma getirmesiyle eşdeğer görünmekte, bir noktada belki de mübah sayılmaktadır. Bu durumda kadınların erkekler açısından algısı, onların sürekli olarak evlerinde oturmaları yönündedir, diyebiliriz.

Bir diğer örnekte ise Jeanne de Enovere’nin kızı Agnes henüz 7 yaşındayken koyunlarını otlatmaya çıktığı sırada Hugh Fitz Thomas le Renur tarafından tecavüze uğramıştır. Hugh genç kızı tek başına görünce üzerine yürümüş ve tecavüzde bulunmak için onu sert bir

⁹ III. Innocent, Innocentii III Romani Pontificis Regestorum Sive Epistolarum Liber Primus, III Aralık 1210, s. 174.

¹⁰ Philip Daileader, “The Status of Women in Medieval Europe”, <https://www.thegreatcoursesdaily.com/the-status-of-women-in-medieval-europe/>, 14.10.2021.

¹¹ Genç, “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, *Ortaçağda Kadın*, s. 243.

¹² Barbara Ann Hanawalt, “Medieval English Women in Rural and Urban Domestic Space”, Vol. 52, *Dumbarton Oaks*, Trustess for Harvard University, s. 21.

şekilde yere fırlatmıştır. Hugh, Agnes'e o kadar sert davranmış ki genç kızın ağzından ve burnundan kan gelmiştir.¹³ Bunun dışında başka bir kırsal örnek verecek olursak Standforlu Walter Gargolf'tan bahsedebiliriz. Gargolf, ormanda ava çıktığı sırada Emma adında genç bir kız görüp onu yere atmaya çalışmış fakat Emma'nın çığlık atması sonucu yakınlarda bulunan babası hemen kızını kurtarmaya gelmiştir. Gargolf ani bir hareketle elindeki yayla Emma'nın babasına saldırmış ve onu öldürüp olay yerinden kaçmıştır.¹⁴ Görüldüğü gibi kadınlar kırsal ortamda sürekli bir tehlike altında kalmışlar, erkekler ise genellikle tehlikeyi yaratan role bürünmüşlerdir.

Anonim bir yazarın, Orta Çağ'da kızına verdiği bir tavsiye aslında kolay bir şekilde, kız çocuklarının nasıl algılandığını anlamamıza yardımcı olabilir. "How the Good Wife Taught Her Daughter" adlı şiirde, şair kızının evden dışarı çıkmamasını ya da dışarı çıktığında, gözlerini sürekli yerde tutması gerektiğini belirtir. Bu şiirde açıkça kamusal alanda kız çocuklarının tehlike altında olduğunu göstermektedir.

Ve bir yere giderken çok hızlı gitme,

Ne başını salla ne de omuzlarını

Fazla söz söyleme, küfürden uzak dur,

Ve kötü şöhrete ulaşır,

Kendisine kötü bir isim edinen,

Canım çocuğum.¹⁵

Çocuğuna yazdığı bu nasihat veren şiirin devamında şöyle der: "evde kal kızım ve işini çok sev." Yani bir babanın kızına nasihatı, onun mümkün mertebe evden çıkmaması, dışarı, ev işlerini yaparken söylenmemesi ve dışarı çıktığında gözlerini sürekli olarak aşağıda tutması gibi öncelikleri göstermektedir.

Tabi bu durum sadece kırsalda yaşayan kadınlar için geçerli değildi. Kent ortamında yaşayan kadınların durumu pek farklı sayılmazdı. Burada kadınlar imalathanelerde, atölyelerde, mağazalarda, evlerde çalışabiliyor, gün boyu karma ortamlarda bulunabiliyorlardı. Burada ise şöyle bir durum vardı, kadınlar istedikleri kıyafetleri giyememekteydiler. Kıyafet düzenlemeleri erkekler tarafından kısıtlanmaktaydı. Kadınların bulundukları ortama, girdikleri mekâna göre kıyafet giymeleri gerekiyordu. Örneğin, Rahibelerin peçeleri belirgin bir kıyafet kısıtlamasıdır. İdaresi erkeklerin, kadınları, kıyafet kurallarıyla baskı altına alamaya çalıştıkları bellidir. Londra, Bologna ve Avrupa'nın pek çok şehrinde, şehrin din adamları kıyafet yönetmeliğini belirlemektedir: "Bundan böyle kasabadaki hiçbir kadın, tüylü bir kukuletayla

¹³ Hanawalt, "Medieval English Women", s. 21.

¹⁴ Hanawalt, "Medieval English Women", s. 21 – 22.

¹⁵ Hanawalt, "Medieval English Women", s. 22.

evinden dışarı, anayola çıkmayacak, istedikleri gibi kürklü pelerinler ve kürk giyen kadınlar hariç.”¹⁶ Orta Çağ toplumunda kadının düzgün giyinmesi algısı, tüm vücudunu baştan aşağı kapatmasıyla alakalıydı. Pelerinler vücudu ayak parmaklarına kadar kaplayabilen özelliğe sahipti. Bununla birlikte fahişeliği tercih eden kadınların da kıyafetleri farklıydı. Örneğin Londra’da bu tür kadınların çok renkli kumaştan yapılmış bir başlık takmaları gerekirken, Güney Fransa bölgesinde ise kollarının ve kafalarının açık olması gerekiyordu. İtalya’da ise fahişelerin peçe takması yasaklanmış, hayat kadını olduklarını gösteren sarı bir bant giymeleri istenmiştir.

Fahişelerin kendilerini gösterdikleri yerler çoğunlukla tavernalar ve hanlar olmuştur. Tavernalarda ve hanlarda bir müşteri gelip yemeğini yer ve ardından bir oda isterdi. Bu kişiler ev konforunda hazırlanmış odalarına çıkarlarken genellikle muhabbet tellallarıyla konuşur ve barmeni odalarına davet ederlerdi. Erkek için herhangi bir sorun teşkil etmeyen bu hareket, kadın açısından aşağılayıcı ifadeler kullanılmasına neden olmuştur. Yukarıda değindiğimiz şiirin başka bir kısmında kadın algısı şöyle ifade edilmektedir:

Ve eğer iyi biranın olduğu bir mekânda olursan,
İster ona hizmet et ister asude otur,
Ölçülü bir şekilde alaysın ki hiçbir suça bulaşmayasın,
Çünkü sık sık sarhoş olursan, bu senin utancına dönüşür.
Sık sık sarhoş olanlar için
Tasarruf batıktandır,
Canım evladım.¹⁷

Kent ortamında kadınlar erkeklerle daha fazla kaynaşsa da yine de erkekler tarafından giyim ve davranışları kısıtlanmıştır. Kadınlar hemen hemen her alanda erkeklere nazaran daha dar bir alanda hareket etmekteydiler. Erkekler yasalarını, sadece kentli kadınlara yönelik kısıtlamalar olarak değil aynı zamanda kadınlara ilişkin kendi davranışlarına ciddi anlamda rehber olarak almışlardır. Londra Kuyumcular Loncası’ndan bir örneğe bakacak olursak, burada bir kadının toplumsal olarak kabul edilen bir mekândan uzaklaştırılmasında tüm taraflarca hissedilen aşağılanma görülecektir.

William Rothely para cezasına çarptırıldı “çünkü... tüm insanların önünde, hizmetçisini evinden kovmuş, hizmetçisinin iki gece dışarıda yatmasını söylemiş, bu yüzden hizmetçi kuyumcular loncasından, Pewter Pot’ta [handa] yatmak için borç istemiştir. Rothely,

¹⁶ La Roncière, Charles de, “Rönesans’ın Eşiğinde Toscana İleri Gelenlerinin Özel Hayatı”, C. II, *Özel Hayatın Tarihi: Feodal Avrupa’dan Rönesans’a*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 317.

¹⁷ Hanawalt, “Medieval English Women”, s. 26.

hizmetkârını korunan fiziksel alandan kovarak ve onu bir handa kalmaya zorlayarak kendisini ve loncasını rezil etmiştir.¹⁸

Kadınların potansiyel olarak erkekleri zehirledikleri, bu yüzden erkeklerin bazı noktalarda daha temkinli davranmak zorunda kaldıklarını da biliyoruz. Zehirlenmelerin yaklaşık %11'i kadın, %89'u erkek cinsiyle alakalıdır. Cinayetle sonuçlanan zehirlenmeler, erkekleri ön planda tutan belgesel bir durumu veya kültürel algılayışın yankısı bir sorunu ortaya koymaktadır. Şayet sadece bilinen vakalar veya kadınların durumunu gölgede bırakma riski taşıyan adli kaynaklar üzerinde çalışılırsa oran yaklaşık %20-80 aralığındadır. Ezici bir çoğunlukla erkekler, zehirlenme konusunda hedef tahtasına oturtulmaktadırlar. Bununla birlikte cinayetler 1380 – 1422 döneminde büyük bir tutarsızlık sergilemektedirler. Bu dönemde kadın kurbanların oranı sadece %3'tür. Zehirlenme sonucu ölen kadınların, erkeklerin mekânları olan tavernalar gibi yerlerdeki kavgalara veya sokak dövüşlerine kurban giden kadınlara göre daha fazla olma ihtimali vardır. Kadınları kuşatan tehlike daha az görünmektedir. Düşmanlık ve cinayete yol açan iktidarı ele geçirme konumundan dışlanmış olmaları, kadınların yok edilmesini genellikle erkeklere göre daha az gerekli kılmaktadır.¹⁹

Şehirde yaşayan kadınlar için farklı bir algı daha vardı. Bu algı kadınların bedenlerini ticarî amaçlarla kullanmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Doğal olarak pek çok kadın bu duruma bilerek, isteyerek girmemiş, daha doğrusu düşmemiştir. Bununla beraber fahişelik olarak adlandırılan bu durum bir meslek haline gelmiş, belli kurumlara dahi sahip olmuşlardır. Fahişelik üzerine yapılan ciddi sosyolojik, psikolojik araştırmalar olmasına rağmen, toplumun tarihsel algısında bu tür kadınlar, ahlak yoksunu, uğursuz kadın, kötü örnek oluşturabilecek kişiler olarak değerlendirilmişlerdir. Bir kadın için o dönemde bakirelik adeta kırmızı çizgi oluşturmaktaydı. Bahtlı Kadın'ın Hikâyesi'ne baktığımız zaman, olayın ilahi boyutunu sürekli tartışırken şöyle bir ifade kullanılır, "Bakirelik mükemmel bir olaydır mutlak". Bu ifadenin tek başına bile algısal olarak ne kadar önemli bir konumda olduğu açıktır.²⁰ Hâlbuki antik zamanlardan itibaren bir kurum olarak ya da düzensiz kişiler tarafından bu tür işlerin yapıldığı bilinmektedir. Özellikle köle olarak alınıp satılan kadınların veya ev işlerini yapan hizmetçilerin, aynı zamanda ev sahibinin, hane halkında bulunan erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını da karşılamaları gerektiğini biliyoruz.²¹ İsveç'in Uppsalla piskoposu fahişelik yapan ya da hizmetçiliği bu şekilde kullanan kadınların, evlere alınmamalarını, beslenmemelerini önerdiğini biliyoruz.²² Erkeklerin kadınlara olan bakış açısı genel olarak hükmedici seviyede olduğundan, bir kadını hayatlarını paylaşacakları, dünyayı paylaşacakları insan olarak görmeleri gerekirken, büyük çoğunluğu onları belli kalıplara koyma gayreti göstermiş, bir şekilde hayatlarına müdahale etmeyi kendilerine hak görmüşlerdir.

¹⁸ Hanawalt, "Medieval English Women", s. 23.

¹⁹ Franck Collard, *Ortaçağ'da Zehir ve Cinayet*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 151.

²⁰ Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*, (Çev. Nazmi Ağıl), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 334.

²¹ Kadın köle satışlarıyla ilgili bkz. Pınar Ülgen, *Ortaçağ Avrupasında Kölelik – Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 21, 116 – 117.

²² Özlem, s.247.

Bir erkeğin, kadını aldatması sıklıkla gurur kaynağı olarak algılanırken, bir kadının erkeğini aldatması, erkek için utanç verici ve cezalandırılması gereken bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada kadınlar asla güvenilir birer varlıklar olarak değerlendirilmemişlerdir. Dünyaca ünlü İngiliz oyun yazarı ve şair olan William Shakespeare bile oyunlarında sık sık kadın simgesini kullanmış, bu durumdan hiç rahatsızlık duymamıştır. Özellikle o dönemde kadınların erkeklerini aldatması, en güvenilir, soylu kişi bile olsa ihtimal dâhilinde görünmüştür.²³ Oysa Le Goff'un belirttiği gibi, İngiltere'nin efsanevi kralı Arthur'un ya da Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun en önemli kralı olan Charlamagne'in enest ilişkisi yaşadıkları, metreslere sahip oldukları bilinmekte ve halk nezdinde kabul görmektedir. Le Goff bu akıldışı durumu, o dönemin sosyal çözümlemesini yaparak, tek bir cümle ile açıklamaktadır: “Büyük insanların büyük günahları olur.”²⁴

Bazı durumlarda bu tür olayların farkına varan veya o dönemde açıklaması yapılamayan işlerde, olayın meydana geldiği bölgede bulunan kadınlar doğrudan suçlu olarak ilan edilmişlerdir. Bu suçlamalar neticesinde kadınlara “cadı” ismi takılmıştır. Cadı kelimesinin kökeni, Almancadaki (Althochdeutsch) *hagazussa* kelimesine dayanmaktadır. Yaygın anlamı, çit üzerine binen/çıkan kişi demektir. Aynı zamanda çocuk öldüren, insan eti yiyen ve geceleri gezintiye çıkan dişi hayalettir.²⁵ Cadı denilen kişiler tabi ki sadece kadınlardan oluşmuyordu fakat büyük bir kısmı kadın olduğundan toplumda cadı denilince çoğu zaman kadınlar akla gelmiştir. Üstelik bu konu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Cadı kavramı Orta Çağ boyunca, erkek egemen toplumlar için kadınlardan kurtulmanın en kolay yollarından birini oluşturmaktaydı. Eski pagan inancından kalma ritüelleri gerçekleştiren bazı insanların, Hristiyanlığın Orta Çağ'ın çoğunda heretik akımlarla uğraşması neticesinde, bu tür insanları da dinsiz ya da şeytanla işbirliği yapan kişiler olarak değerlendirmesine neden olmuştur. Kadınların geceleri süpürgelerine binip uçmaları,²⁶ iksirlerle karşındakileri etkileri altına almaları, hayvanlarla iletişim kurup onlarına yerine geçebilmeleri gibi mantık dışı uygulamalarla suçlanıp toplumdan dışlanmaları çok zor olmamıştır. Bilmeliyiz ki her cadı kötü, uğursuz olarak değerlendirilmemiştir, iyilik yapan ve şeytanla mücadele eden cadılar da mevcuttu²⁷ ancak bunlar hem azınlıkta hem de kilise nazarında pek önem arz etmemekteydiler.

²³ Shakespeare, Kral John adlı oyununda “... hiçbir çocuğun babasından emin olmadığı gibi...” ifadesini kullanarak bütün kadınları zan altında bırakmıştır. Bkz. William Shakespeare, *Kral John'un Yaşamı ve Ölümü*, (Çev. Hamit Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 4.

²⁴ Jacques Le Goff, *Ortaçağ Kahramanları*, (Çev. Füsün Önen Pinard), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 34.

²⁵ Pınar Ülgen, *Kadınlar ve Cadılar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 19.

²⁶ Tabi ki bu konu hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Genel kanı cadıların, Şeytan'la yaptıkları bir işbirliği neticesinde, Şeytan'ın cadılara özel bir merhem verdiği, bu merhemi kullanan cadıların uçabildiğini ya da yataklarında olsalar bile Sabbat ayinlerine katılmak için ruhlarının uçtuğuna inanılmasıdır. Bkz. Lois Martin, *Cadılığın Tarihi: Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli*, (Çev. Barış Baysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009, s. 50 – 52.

²⁷ Haydar Akın, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011, s.132.

Kırsalda yaşayan kadınlar ile kentte yaşayan kadınların algılanmasında ciddi anlamda bir fark yoktu. Bununla birlikte kadınların soylular arasında yer alması ise onlara büyük bir avantaj sağlamaktaydı. Asil bir kadının asil bir erkekle eşit olduğunu savunmamız tabi ki pek mümkün değil fakat asil bir kadının sıradan bir erkekten hem toplumsal hem de siyasi açıdan üstün olduğunu rahat bir şekilde görebiliriz.

Bu bağlamda asil kadınların sıradan insanlarla evlenmelerine de pek müsaade edilmemekteydi. Soylu kadınların evlilikleri, siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmaları için ister istemez babalarının ellerine bulunmaktaydı. Tabii ki bu sadece Orta Çağ için geçerli değildi fakat bu geleneğin Orta Çağ'da aşıldığını söylememiz ne yazık ki ihtimal dâhilinde yer almamaktadır.²⁸

Kırsalda yaşayan kadınlar sabah erken kalkar, hayvanların bakımını yapar, tarlalarıyla ilgilenir, çocuklarına bakar, ev işlerine koşturur, ot biçer, ekin kurutur, hayvan sağlar, yemek yapar çocuklarıyla ilgilenir ve buna benzer işlerle uğraşırdı. Şehirde yaşayan kadınlar atölyelere, imalathanelere gider, meyhanelerde, hanlarda hizmet eder, zengin ailelere hizmetçilik yaparlardı. Sonuçta kadınlar her yerde vazgeçilmez birer nimet olarak görülmeleri gerekirken farklı yaklaşımlar neticesinde çoğunlukla kaderleri erkeklerin elinde olan birer obje olarak görülmüşlerdir.

Geç Orta Çağlarda manastırlardaki ya da saraylardaki kadınlar ifade özgürlükleri artıp erkekler arasında daha fazla yer bulurken burjuvazinin kadınları yeni kısıtlamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde kadınlar lonca üyeliklerinden mahrum edilmeye ve erkek iş arkadaşları tarafından hayatları zorlaştırıldıkça daha az iş bulmaya başladılar. Kadınlara erkeklerden daha az iş veriliyor ve bu nedenle bir dükkân için bir erkek çalıştırmak yerine bir kadın çalıştırmak daha ucuza geliyordu; fakat bu uygulama kadınların iş sahasının artmasına yararken erkeklerin iş kaybına neden olmuştur. Bu sebepten ötürü loncaların tümü giderek tamamen erkek egemenliğine girmiştir.²⁹

Sonuç

Kadın profili tarih boyunca farklı medeniyetlerde değişik şekillerde algılanmış, kendilerini göstermişlerdir. Pek çok noktada günlük hayatın işleyişinde, ağırlıklı olarak erkeklerin hizmetçisi veya kölesi gibi algılanmışlardır. Kadınlar soylu bir aileden gelseler bile, hatta yönetim kadrosunda olsalar dahi, yine de erkek egemen dünyanın üstesinden gelememişlerdir. Bir kral ya da hükümdar, kızlarını siyasi evlilikler yaptırarak rahatlıkla baskı altında tutabilmekteydi. İnançlarda, hikâyelerde, destanlarda, masallarda ağırlıklı olarak hata yapan, problem çıkaran birer profil olarak görülmüşlerdir. Toplumların başına gelen kötü olaylardan sorumlu tutulmuşlar, çoğu zaman istenmeyen kişiler, cadılar olarak

²⁸ Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 23.

²⁹ Joshua J. Mark, "Women in the Middle Ages", <https://www.worldhistory.org/article/1345/women-in-the-middle-ages/>, 14.10.2021.

değerlendirilmişlerdir. Kırsal kesimde yaşayanlarla kentlerde yaşayan kadınların problemleri farklı olmasına rağmen toplum tarafından algıları neredeyse aynıdır. Fahişeliğin kendi istekleriyle bu yola giren kadınlardan oluştuğunu söylememiz pek mümkün değil elbet. Bununla birlikte erkek egemen dünyada kadınların, yine erkeklerin zorlamalarıyla kendi ihtiyaçlarını karşılamaları için bu yola sürüklendiklerini tahmin etmek elbette zor değil.

Kısıtlanmış hayatların esiri olmaktan bir türlü kurtulamayan kadınlar, Orta Çağ'ın sonlarına doğru yavaş yavaş bu zincirlerinden kurtulmaya başlamışlardır. Ağırlıklı olarak dinin getirdiği kısıtlamalar, dinin sorgulanmaya başlamasıyla ve özgürlüklerine kavuşmayı bekleyenler tarafından uygun bir ortamın oluşmasıyla XIII. yüzyıla doğru etkisini yitirmiştir.

KAYNAKÇA

Akın, Haydar, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011.

Amt, Emilia, *Women's Lives in Medieval Europe A Sourcebook*, Routledge, New York 2010.

Bock, Gisela, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Chaucer, Geoffrey, *Canterbury Hikâyeleri*, (Çev. Nazmi Ağıl), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.

Collard, Franck, *Ortaçağ'da Zehir ve Cinayet*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.

Genç, Özlem, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", *Ortaçağda Kadın*, ed: Prof. Dr. Altan Çetin, Lotus Yayınevi, Ankara 2011, s. 241-296.

Gündüz, Şinasi, *Hristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013.

Hanawalt, Barbara Ann, "Medieval English Women in Rural and Urban Domestic Space", Vol. 52, *Dumbarton Oaks*, Trustess for Harvard University, ss. 19 – 26.

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/man_1?q=man [erişim tarihi: 19.09.2021].

III. Innocent, Innocentii III Romani Pontificis Regestorum Sive Epistolarum Liber Primus, 3 Aralık 1210.

Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna, 8/1-11", <https://incil.info/YC2009/arama/Yuhanna+8>, 19-09.2021.

Küçük, Abdurrahman; Tümer, Günay; Alparslan, Mehmet Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.

La Roncière, Charles de, "Rönesans'ın Eşiğinde Toscana İleri Gelenlerinin Özel Hayatı", C. II, *Özel Hayatın Tarihi: Feodal Avrupa'dan Rönesans'a*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 171 – 326.

Le Goff, Jacques, *Ortaçağ Kahramanları*, (Çev. Füsun Önen Pinard), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Martin, Lois, *Cadılığın Tarihi: Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli*, (Çev. Barış Baysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009.

Shakespeare, William, *Kral John'un Yaşamı ve Ölümü*, (Çev. Hamit Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Ülgen, Pınar, *Kadınlar ve Cadılar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2018.

_____, *Ortaçağ Avrupasında Kölelik – Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Nübüvvet”, C.XIII, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2007, ss. 279 – 285.